

Trabzonlu Bir Yerel Tarihçi: Hasan Umur

İsmail H. Demircioğlu*

Özet:

Yerel tarih, II. Dünya Savaşı takip eden yıllarda önem kazanmış ve sıradan insanların tarihi de araştırılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, balıkçıların, çiftçilerin, terzilerin, emekli öğretmenler ve tüccarlar gibi sıradan kişilerin tarihteki rolleri gündeme gelmiştir. Yerel tarihin bir tarih araştırma yöntemi olmasının yanında, okullarda kullanılan bir öğretim yaklaşımı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yerel tarihin eğitim kurumlarında kullanılmasının pek çok faydası vardır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir: geçmişi bugüne getirir; tarihi basitleştirmeye yardımcı olur; aktif ve öğrenci merkezli öğretime yardım eder. Bu çalışmanın amacı, Trabzonlu bir yerel tarihçi olan Hasan Umur'un kişiliğini, hayatını ve eserlerini tanıtmaktır. Bu çerçevede ilk aşamada, yerel tarihin tanımı yapılacaktır. Daha sonra Hasan Umur'un kişiliği, eğitimciliği ve eserleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Tarih, Trabzon, Hasan Umur

Giriş

Geçen yüzyılın ikinci yarısında teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerde tarihin bilimsel olarak araştırılmasında yeni yaklaşımlar gündeme gelmiştir. Bu yaklaşımlardan birisi de yaşadığımız yerleşim yerinin geçmişinin tarihi açıdan incelenmesi, korunması, öğrenilmesi ve öğretilmesi olan yerel tarihtir.¹ Yönetenlerin tarihinin yanında yönetilenlerin ve sıradan insanları tarihini inceleyen yerel tarihin önem kazanmasında; çevrenin maddi ve manevi izlerinin korunması gerektiği ve çevreye karşı hassasiyetin artması temel nedenler olarak karşımıza çıkmaktadır.² Demokratikleşme ve refah seviyesinin yükselmesine paralel olarak insana verilen değerin artması, bu dönemde yerel tarihin önemini arttıran diğer unsurlar arasında yer almaktadır. Yerel tarihle beraber köylerin, kasabaların, yolların, çeşmelerin tarihinin yanında, köylülerin, işçilerin, balıkçıların, terzilerin vb. pek çok gruptan insanın tarihi araştırma konusu yapılmış ve ön plan çıkmıştır.

Yerel tarihin bir tarih araştırma yöntemi olarak kullanılmasını takiben, bu yaklaşımın okullara girdiğini görüyoruz. Özellikle aktif ve öğrenci merkezli öğretime verilen önemin artması neticesinde okullarda yapılacak yerel tarihe

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, demircioğlu61@yahoo.com

¹ May, 1974; Danacıoğlu, 2001.

² Danacıoğlu, 2001.

dayalı proje etkinlikleri önem kazanmıştır. Buna ilaveten, yerel tarihin eğitim ve öğretim etkinliklerine katkıları şu şekilde sıralanabilir:³

- Eğitimsel açı
- Tarihsel açı
- Psikolojik açı

Yerel tarih, güncel yaşamla geçmişı bir araya getirmenin yanında, okulla toplum arasında bir köprü vazifesi görmektedir. Buna ilaveten, öğrencilerin yapacakları yerel tarih araştırmaları sayesinde, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerini mümkün kılar. Tarihsel açıdan incelendiği zaman ise, geçmiş bugüne getirilerek, öğrencilerin günümüzde uzun zaman önce cereyan etmiş olayları daha iyi anlamalarına yardım eder. Ayrıca, yerel tarih öğretimi aracılığıyla öğrenci yetiştirdiği topluma yönelik aidiyet duygusunu geliştirebilir.

Ülkemizde yerel tarihi zengin yerleşim yerlerinden birisi Trabzon'dur. Trabzon'la ilgili yerel tarih çalışmalarının çok eskiye dayandığı bilinmektedir. Yerel tarih bağlamında Trabzon şehrinden bahseden en eski eser olarak, Ksenophon'un M.Ö 400 yılındaki gözlemlerine dayanan Anabasis'den bahsedilmektedir.⁴ Anabasis'den bu yana pek çok seyyah Trabzon'u ziyaret etmiş ve bu seyyahlar bölge hakkında önemli gözlemlerde bulunmuşlardır. Bu gezginlerin bir kısmı Batılı olup, Trabzon ve havalisi hakkındaki gözlemlerini ülkelerine dönüşlerinde yayınlamışlardır. İhtiyatla değerlendirilmesi gereken bu eserler, Trabzon'un yerel tarihi hakkında değerli bilgiler ihtiva etmektedirler.

Seyahatnamelere ilaveten, Trabzon'un yerel tarihi hakkında değerli bilgiler ihtiva eden diğer önemli bir kaynak ise, 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren burada bulunan yabancı konsolosların, özellikle İngiliz konsoloslarının şehir hakkında yazdıkları raporlardır. Trabzon'da bulunan konsolosların şehrin, demografik, siyasi, kültürel ve sosyo-ekonomik yapısı hakkında yazdıkları raporlar önemli bilgiler barındırmaktadırlar. Trabzon yerel tarihi hakkında doyurucu bilgi veren yabancı konsoloslardan ikisi, Trabzon İngiliz konsolosları William G. Palgreva ve Alfred Billiotti'dir. Bu iki konsolosun raporlarına dayalı olarak ülkemizde Trabzon yerel tarihine ışık tutabilecek bazı çalışmalar yapılmıştır.⁵

Trabzon yerel tarihi hakkında yabancı seyyah ve araştırmacıların yazdığı eserlerin yanında, Türk araştırmacıların da değerli çalışmalarının olduğu bilinmektedir. Bu yerel tarihçiler içinde, geçen asrın ikinci yarısında Trabzon ve Samsun şehirlerinin yerel tarihlerine katkıda bulunan araştırmacılarından birisi de Hasan Umur'dur. Bu çalışmada, Trabzonlu bir yerel tarihçi olan Hasan Umur'un, hayatı, kişiliği ve eserlerinin tanıtımı yapılarak yerel tarih açısından değerlendirilecektir.

---

³ Douch, 1972.

⁴ Usta, 1999.

⁵ Demircioğlu, 2002; Demircioğlu, 2003 ve Demircioğlu, 2004.

Hasan Umur Kimdir?

2 Mayıs 1880 yılında Trabzon'un Hayrat ilçesinde doğan Hasan Umur, ilk eğitimini babası Hacı Ömer Efendiden almıştır. Daha sonra Of'un farklı köylerinde bulunan medreselerde eğitim alan Umur, 1906 senesinde Of'taki medrese eğitimini tamamlamıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek, Bayezid Medresesi hocalarından Bergamalı Cevdet Efendinin eğitiminden geçmiş ve 1907 yılında buradan mezun olmuştur.⁶ Trabzon ve havalisinde medrese hocalığı yapan Umur, Trabzon'un Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine ailesiyle beraber Samsun'un Bafra ilçesine göç etmiştir. 1918 yılında Rusların Trabzon'dan çekilmesi üzerine köyüne dönen Umur, Milli Mücadele nedeniyle tekrar Samsun dönmüştür. Samsun'da Müdafayı Hukukun kuruluşunda yer almış ve camilerde yaptığı vaazlarda halkı işgal güçlerine karşı mücadeleye çağırmıştır. İyi bir eğitimci, tüccar ve idareci olan Hasan Umur, pek çok sivil toplum örgütünde görev almış ve Cumhuriyetin ilanını takiben Samsun Belediye Başkanlığı da yapmıştır. Yazdığı eserleriyle Trabzon ve Samsun yerel tarihine katkıda bulunan Umur, 1977 yılında vefat etmiştir.⁷

Eğitimciliği

Trabzon ve havalisinde medreselerde eğitimci olarak çalışan Umur, Erzurum'un İspir ilçesinde üç yıl ders okutmuştur. Takiben Of'taki farklı medreselerde görev almıştır. Bugünkü Of ilçesine bağlı Sıraağaç Köyü'nde bulunan medresede görev yaparken, mevcut medrese programını genişleterek, yazı, hesap ve Farsça derslerini medrese programına ilave ettirmiştir. Döneminin ilerisinde bir pedagojik bakış açısında sahip olan Umur, görev yaptığı medreselerde yazı tahtası buldurmuş ve kullanmıştır (Umur, 1956). Medrese hocalığına ilaveten, Of'ta görev yaparken, Tedrisat İptidaiye (İlköğretim Müfettişliğine) tayin edilmiş ve pek çok mektebi teftiş etmiştir. Bu teftişleri esnasında, mektep ve medrese arasındaki farkları görmüş ve bu konuda şu yorumu yapmıştır: "*Mektepleri teftiş ederken medreselerin durumunu daha iyi anladım. Müspet ilimler medreseye girmeyince hurafelerden kurtulamayacağına kani oldum.*"⁸ Hasan Umur'un medreseler hakkında yapmış olduğu yukarıdaki yorumu, aynı zamanda onun pozitif bilimlere verdiği önemin bir göstergesidir.

Ticari Kişiliği

Hasan Umur'un eğitimciliğinin yanında başarılı bir ticaret hayatı olduğu da anlaşılmaktadır. Umur ticaret hayatına 1918 senesinin sonlarında Samsun'da başlamıştır. Daha sonra 1934 yılında İstanbul'da ticari faaliyetlerde bulunmuş ve bu süre zarfında iki yıl ithalat birliklerinde üye olarak görev yapmıştır.⁹

⁶ Umur, 1956.

⁷ Eray, 1987.

⁸ Umur, 1956, s. 192.

⁹ Umur, 1956.

Görevleri ve Üyesi Olduğu Sivil Toplum Örgütleri

İdareciliği, eğitimciliği, ticari kişiliği ve yerel tarihçiliğine ilaveten, Hasan Umur pek çok sivil toplum örgütünde görev yapmıştır. Hasan Umur'un en önemli idari görevi Samsun Belediye Başkanlığı olarak gösterilebilir. Umur'un görev aldığı kurum ve kuruluşlar aşağıdaki gibidir:

- Medrese Hocalığı (Trabzon-Of)
- İlköğretim Müfettişliği (Trabzon-Of)
- Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye İdare Heyeti Azalığı (Samsun)
- Müdafaayı Hukuk Cemiyeti İdare Heyeti Azalığı (Samsun)
- Halk Fırkası İdare Heyeti Azalığı (Samsun)
- Himaye-i Eftal İkinci Reisliği (Samsun)
- Ticaret Odası İdare Heyeti Azalığı (Samsun)
- Zahire Borsası İdare Heyeti Azalığı (Samsun)
- Tayyare Cemiyeti İdare Heyeti Azalığı ve İkinci Reisliği (Samsun)
- Hilali Ahmer Cemiyeti Reisliği (Samsun)
- Bozkurt Mektebi Himaye Heyeti Reisliği (Samsun)
- Türk Ocağı İdare Heyeti Azalığı (Samsun)
- Belediye Meclisi Azalığı (Samsun)
- Samsun Belediye Reisliği (Samsun)¹⁰

Yerel Tarihçiliği

Hasan Umur, Trabzon ve Samsun yerel tarihine ışık tutacak değerli eserler kaleme almıştır. Özellikle, Trabzon'un Of ilçesi tarihi hakkında tahrir defterleri ve arşiv kaynaklarından yararlanarak, birinci elden kaynaklara dayalı olarak yazmış olduğu kitapları bugün bile akademik anlamda bölge tarihi çalışan araştırmacılara ışık tutabilecek bir yapıdadır. Yaklaşık yarım asır önce yazılan Of Tarihi Vesikalar ve Fermanlar ve Of Tarihine Ek isimli eserleri, nitelik bakımından bölge tarihi hakkında yazılmış olan çok değerli eserlerdir. Yazarın Trabzon yerel tarihine ışık tutabilecek ve Birinci Dünya savaşı sırasında Of'ta yaşanan çatışmalar ve Samsun ve havalisine yapılan göç olaylarını anlattığı eseri, o döneme ait değerli bilgiler ihtiva etmektedir.

Hasan Umur'un Trabzon yerel tarihi hakkında kaleme aldığı eserlerine ilaveten, Karadeniz'in diğer önemli bir şehri olan Samsun hakkında yazdığı kitapları da dikkate değerdir. Özellikle Samsun'da Müdafaayı Hukuk'un kuruluşu ve şehrin sosyal yapısıyla ilgili verdiği bilgiler yerel tarih açısından önemlidir.

---

¹⁰ Umur, 1947.

Eserleri

Samsun'da Müdafaayı Hukuk

Samsun Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu, çalışmaları, yürüttüğü faaliyetler ve yıkılışına kadar geçen süreyi kapsayan bir çalışmadır. Kitapta cemiyette görev yapan kişilerin bir kısmının resimleri ve pek çok orijinal yazışma bulunmaktadır. Buna ilaveten kitabın sonunda, Pont kavramında bahsedilmekte ve bölgede Pontus Çetelerinin yaptığı zulümler resimlerle anlatılmaktadır.¹¹ Eser, samsun ve havalisinde yapılan milli mücadelenin önemli bir kesitini belgelerle ortaya koyduğu için, bu bölgedeki okullarda yapılacak yerel tarih öğretimi etkinliklerinde önemli bir başvuru kaynağı olarak kullanılabilir.

Samsunda On Beş Sene

Yazarın 1918 yılında Samsun'a yerleştikten sonraki on beş yılını anlattığı bir eserdir. Kitapta Samsun'da görev yaptığı dernek ve kuruluşlardan bahsetmenin yanında, dini bilgiler de verilmektedir. Hasan Umur'un Samsun Belediye Başkanlığı yaptığı dönemdeki hatıralarını da kitapta bulmak mümkündür. Bu çalışma, 1918'den 1933 yılına Samsun sosyal hayatı hakkında değerli bilgiler ihtiva etmektedir.¹² Cumhuriyetin ilk yıllarında Samsun hakkında akademik araştırmalar yapanların faydalanabileceği ve Samsun eğitim kurumlarında yerel tarih öğretiminde kullanılabilecek bir eserdir.

Of ve Of Muharebeleri

Hasan Umur, Birinci Dünya Savaşı döneminde Of İlçesinde Ruslarla yaşanan muharebe ve savaş sebebiyle ailesiyle beraber Of'tan Samsun'a göç ettiğini ve bu dönemde yaşadıklarını hatıralarına dayalı olarak hikâyemsi bir tarzda anlatmaktadır. Kitapta detaylı savaş ve göç hatıralarını görmek mümkündür. Buna ilaveten, eserin giriş kısmında Of'ta bulunan medreselerin sayısı, nerelerde buldukları, eğitim durumları ve bu medreselerdeki eğitimcilerden bahsedilmektedir. Ayrıca, eğitimcilerde bulunması gereken özelliklerin neler olması gerektiği de kitapta işlenen konulardan birisidir. Bu çalışma, Of tarihleriyle ilgili yapılacak yerel tarih öğretim etkinliklerinde kullanılmasının yanında, o yıllarda savaş sebebiyle Trabzon'un doğu kısmında yaşanan göç (muhacirlik) hakkında değerli bilgiler ihtiva etmektedir.¹³ Bu çalışmayla I. Dünya Savaşı esnasında bölge halkının çektiği açılar ve verdiği mücadeleler yetişen yeni nesillere anlatılabilir.

Of Tarihi Vesikalar ve Fermanlar

Yazarın arşiv vesikalarına dayalı olarak Of hakkında yazdığı en detaylı ve birinci elden kaynakları barındıran bilimsel bir çalışmadır. Bugün bile Of İlçesi

---

¹¹ Umur ve Pasin, 1944.

¹² Umur, 1947.

¹³ Umur, 1949.

hakkında birinci elden kaynaklara dayalı olarak böyle bir çalışma mevcut değildir. Eserin ilk kısmında genel bir tanıtım yapılmakta ve takiben 921 tarihli tahrir defterine göre Of tasvir edilmektedir. Bu çerçevede kitapta arşiv kayıtlarına dayalı olarak ilçeye ait değerli vesika ve fermanlar bulunmaktadır.¹⁴ Çalışma, Trabzon'un Of ilçesine ait uzun bir zaman dilimini içeren vesika ve fermanları içermesi bağlamında yerel tarih açısından faydalanılabilecek önemli bir eserdir.

Of Tarihine Ek

Yazarın Of tarihiyle ilgili birinci elden kaynaklara dayalı olarak yaptığı ikinci çalışmadır. Hasan Umur, Topkapı Sarayı Müzesindeki Arşivde, Trabzon Şer'i mahkeme sicillerini incelemiştir. Bu çalışmalar sonucu, Of ve bugünkü Çaykara ilçesini de kapsayan Osmanlı dönemine ait pek çok ferman ve vesikayı kitabına koymuştur.¹⁵ Bunlara ilaveten kitap, yazarın gözlem, hatıra, Mısır ve Avrupa seyahatlerindeki izlenimlerini de kapsamaktadır. Eser, içerdiği belgeler açısından yerel tarih öğretiminde kullanılabilecek önemli bir kaynaktır.

Kuyucu Murat Paşa

Yazarın lisede okuyan oğlu için yazmış olduğu ders notlarını daha sonra bastırması esasına dayana bir eserdir. Kitapta, Kuyucu Murat Paşa'nın kişiliği, yaptıkları ve Paşa döneminde Osmanlı İmparatorluğunun durumu hakkında bilgiler verilmektedir. Umur, eserinde Kuyucu Murat Paşanın Anadolu'da çok büyük kıyımlar yapmasına rağmen, devlete yaptığı hizmetler sebebiyle Osmanlı tarihi içinde önde gelen paşalardan biri olduğunu belirtmektedir.¹⁶

Sonuç

Sonuç olarak idareciliği, eğitimciliği, ticari kişiliği ve yerel tarihçiliğiyle önemli bir şahsiyet olan Hasan Umur, Trabzon ve havalisi yerel tarihçiliğinin kilometre taşlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1950'li yıllarda referans kitabı niteliğinde Of tarihi hakkında yazdığı eserlerinin yanında belirli bir dönem Samsun tarihine de ışık tutabilecek eserler kaleme almıştır. Of tarihi hakkında yazdığı bir kısım eserleri, tahrir defterleri ve arşiv kayıtlarına dayalı olması münasebetiyle, Trabzon tarihi açısından da büyük önem arz etmektedir. Yazar, okuyucuyu farklı ve faydalı bilgilerden haberdar etmek amacıyla, eserlerinin değişik kısımlarında yerel tarihin dışındaki konulardan da bahsetmiştir. Bölge tarihi hakkında çalışanlara rehberlik edebilecek olan bu eserler, Trabzon ve Samsun'da bulunan ilk, orta ve hatta yüksek öğretim düzeyindeki eğitim kurumlarında yürütülecek yerel tarihe dayalı öğretim etkinliklerinde kullanılabilecek ve yol gösterecek niteliktedir.

---

¹⁴ Umur, 1951.

¹⁵ Umur, 1956.

¹⁶ Umur, 1973.

Eğitim kurumlarımızda bulunan öğrencilere tarih bilincinin kazandırılması, fiziki ve kültürel olarak yaşanan çevrenin bugünkü hale nasıl geldiği, ne tür değişimlerin yaşandığı, tarihi ve kültürel çevrenin neden korunması gerektiği gibi konularda öğrencilerde davranış değişiklikleri oluşturulabilmesi için, yerel tarihe dayalı öğretim etkinlikleri düzenlenmelidir. Yerel tarihin tarih öğretiminde etkili bir biçimde kullanılabilmesi için, yerel tarih konusunda yapılan çalışmaların tespiti ve bu eserlerin öğretmenlerimiz tarafından nasıl kullanılması gerektiği konusunda çalışmalar yapılmalı ve bu çalışmalar desteklenmelidir.

Abstract

Local history regarding history of ordinary people was given attention after the Second World War. Through local history, life and position of ordinary people in the past such as fisherman, retired teachers, farmers, merchants etc were investigated. Although local history is a research method in history, it is also a teaching approach in education activities. Local history provides many advantages in teaching activities some of which are as follows: bringing history to present day, teaching history in a simple way and teaching history in an active way. The purpose of this paper is to introduce the life, personality and books of Hasan Umur. With this in mind, first of all, the importance of local history is explained. Secondly, information about Hasan Umur will be given.

Key Words: *Local History, Trabzon, Hasan Umur*

Kaynakça

- Danacıoğlu, E. (2001). *Geçmişin İzleri*. İstanbul; Tarih Yurt Vakfı Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2002). İngiliz Konsolosu Palgrave'e Göre 1868'de Trabzon Konsoloslukları. *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu 3-5 Mayıs 2001*. 487-492. Trabzon; Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2003). İngiliz Konsolos William Gifford Palgrave'in Trabzon Hatıraları. *Tarih ve Toplum*, 236; 44-47.
- Demircioğlu, İ. H. (2004). Alfred Billiotti'nin Raporuna Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon'daki Konsoloslukların Yıllık Gelirleri. *Atatürk Dergisi*, 4 (1); 95-105.
- Douch, R. (1972). *Local History and The Teacher*. London; Routledge & Kegan Paul.

- Eray, R. (1987). Eđitime Adanmıř Bir mr: Hasan Hilmi Umur. *Of Görünüm*, 1 (1); 14-15.
- Mays, P. (1974). *Why Teach History?*. London; University of London Press.
- Umur, H. (1947). *Samsunda On Beş Sene*. İstanbul; Güven Matbaası.
- Umur, H. ve Pasin, A. (1944). *Samsun'da Müdafaayı Hukuk*, İstanbul; Tan Matbaası.
- Umur, H. (1949). *Of ve Of Mharebeleri*. İstanbul; Güven Matbaası.
- Umur, H. (1956). *Of Tarihi Vesikalar ve Fermanlar*. İstanbul; Güven Matbaası.
- Umur, H. (1973). *Kuyucu Murat Paşa*. İstanbul; Yenilik Basımevi.
- Usta, V. (1999). *Anabasis'ten Atatürk'e Seyahatnamelerde Trabzon*. Trabzon; Serander Yayınları.